

יש הנוהגין. ובפרט אצל ק"ק הספרדים ועדות המזרח. שבתילות "בחייכון וביומיכון" שבקדיש, מטין לכאן ולכאן ימינה ושמאלה בראשם. ויש גם שעושים כן ב"למען ירבו ימיכם וימי בניכם" בקריאת שמע. ויש שעושים כן גם בקבלת שבת כשאומרים "ימין ושמאל תפרוצי". ונראה שכונתם, להראות על הקהל. דהיינו "בחייכון וביומיכון", רומז בראשו על הקהל היושבים מימינו ושמאלו, שבחיהם וביומם (ובחיי דכל בית ישראל) יהיה מה שאמר בקדיש "יתגדל ויתקדש שמו הגדול" וכו'. וכן ב"למען ירבו ימיכם וימי בניכם", רומז בראשו על הקהל היושבים מימינו ושמאלו, שירבו ימיהם וימי בניהם על האדמה וכו'. וב"ימין ושמאל תפרוצי" כונתם להראות לאן יפרצו, לימין ולשמאל. ואתה הקורא אל תתמה או תלעג למנהג זה, דהנה בפניך מש"כ בשו"ת תורה לשמה המיוחס להגרי"ח בעל הבן איש חי, וז"ל השאלה (סי' לא): ילמדנו רבנו, בענין פסוק "פותח את ידך" שאומרים אותו כל יום בשחרית ומנחה, שמנהג העולם לפתוח שתי ידיהם בו, ויש מלעיגים בזה המנהג באומרים: פתיחת יד האדם מאן דכר שמה בפסוק זה, הלא אנחנו מבקשים על פתיחת היד העליונה. על כן יורנו אם יש ממש בהרהורי דברים אלו, ואיך נעשה. גם עוד ילמדנו רבנו בענין התשליך ביום ר"ה, שנוהגין לנער כנפי

עמוד מס 376 כרע רבץ בן דוד, יהודה לביא בן דרור הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

הגלימה בעת אומרם "ותשליך במצולות ים כל חטאתם", אם יש הרהורי דברים בזה המנהג וכו'. גם ילמדנו על מנהג העולם שמנערים ג"כ כנפי הגלימה אחרי ברכת הלבנה, אם יש בזה הרהורי דברים. עכ"ל השאלה. ותשובתו הרמ"ה בזה"ל: אין להרהר אחר מנהגן של ישראל בכל דברים הנזכרים בשאלה, יען כי כל פועל דמיוני הנעשה למטה - הוא כדי לחזק הדבר למעלה. והיינו תמצא כי הנביאים נשתמשו בפועל דמיוני כאשר מצינו באלישע וכו' ובירמיהו וכו' ובנחמיה וכו', וכבר דיבר בזה הרמב"ן ז"ל בביאורו עה"ת, ע"ש. על כן מה שנוהגין לפתוח ידיהם בפסוק "פותח את ידך" מנהג טוב, כי הגם שאנחנו מבקשים על פתיחת יד העליונה, עכ"ז לחזק הדבר אנו עושים פועל דמיוני בפתיחת ידינו. גם יש עוד טעם אחר בזה, כי בפסוק הזה יש המשכת שפע, ואנחנו פותחים ידינו לעשות הכנה בזה וכו' לקבל השפע, וכמו שמצינו בשלמה וכו'. וכן בענין סדר התשליך שנהגו לנער שולי הגלימה וכו', עכ"ז מנהג ישראל תורה הוא, ויש בזה טעם, כדי לעשות פועל דמיוני וכו', וכונתנו הוא על העוונות והחטאים שיתנערו מן הנפש ויושלכו וכו'. וממילא מובן שגם ניעור הגלימה שנהגו לנער אחרי ברכת הלבנה הוא מנהג נכון ע"ד הנו"ל. עכ"ל. [ומקור ניעור הגלימה בברכת הלבנה הלא הוא כבר בדברי מהרש"ו בפרי עץ חיים (קח ע"ב), ומקור ניעור הגלימה בתשליך הוא שם (שער השופר פ"ה)]. אתה הרא' לדעת, כי יש סמך לעשיית פועל דמיוני באמירת תפילות ופסוקים וכו', ומכאן לעשיית ההטיות באמירות דלעיל. [וע"ע לעיל (אות ז) לגבי מנהג ההטיה לימין ולשמאל באמירת "וקרא זה אל זה ואמר", ולהלן (אות ל) גבי הרכנת הראש ב"מלכותו"].

אמנם, לעצם מנהג זה עצמו במקומות אלו, לא מצאתי שום רמז או מקור שיהיה ענין לעשותו, ורק ע"פ הטעם הנ"ל נראה ליישבו. אמנם יש לנו לחקור בזאת, האם יש בו סרך איסור או לא. (ומצד הכריעה שיעשה בו, אם עושה בו מעין כריעות לכאן ולכאן, - ליכא דררא דאיסורא, כיון שאינו מעין תיקון חכמים, עי' לעיל אות א). הנה, בספר חסידים (סי' תשסח) כתב: והקורא בבית הכנסת בעבור קריאת התורה, אין לחשוב לבו לשון רחמים, אלא קורא לפניו. אבל הציבור אומרים לשון רחמנות, כאדם שמתפלל בלא ש"ץ. עכ"ל. ופי' החיד"א בברית עולם שם: החזן לא יכוין על העולה כשקורא בס"ת פסוק של רחמים, אבל הציבור או היחיד כשאומרים פסוק זה יכולים לכוין, דהוה כמתפללים דלהלן. ע"כ. וממשיך בספר חסידים: וכן כשקורא החזן הברכות הכתובים לפני התוכחות, אין לקורא לחשוב לברך את חבריו. וכשהוא קורא הקלות, אין לחשוב בשעת הקריאה על אותם רשעים. וכן כשקורא את שמע, לא יחשוב על אוהביו "למען ירבו ימיהם", ולא על אויביו "ואבדתם מהרה", אלא לא יחשוב דבר. אלא כשמתפלל יכול לחשוב, כגון ברכת "רפאנו" יחשוב על אותו חולה שיש לו בביתו, או יוסיף אותו חולה שירפא. עכ"ל. ודון מינה ואוקי לאתריך, דאפי' במחשבה אסר לכוין על אוהביו ב"למען ירבו ימיהם", כ"ש ברמיזה ממש עליהם.

ומהר"ח פלאגי (בכה"ח סי' יד סעי' מו) אחר שהביא דברי הספר חסידים, כתב: ולפי זה אין נראה נכון מה שנוהגין אורך ימים בימינה ובשמאלה. ואולי לפי דבריו שם וכו' יהיה הפרש בין ש"ץ לקהל. אלא דכד הוינן בה, תורה לחוד בקריאת ס"ת וענין ק"ש לחוד, ומשום דתקנה לא זזה ממקומה - הש"ץ פורס על שמע, אע"ג דכל הקהל קורין

כאחד עמו. ודו"ק. ועי' מש"כ בזה חכם בני וכו' בספרו ברך את אברהם (דף קנז סע"א).
עכ"ל מהרח"פ.

ויש לבאר כונתו, כי לשונו קשה קצת. ונראה דר"ל, דבימיו ג"כ נהגו להטות ב"למען ירבו ימיכם וימי בניכם" לימין ושמאל, וכינה זה "אורך ימים [ע"ש "למען ירבו ימיכם"] בימינה ובשמאלה", וכתב דע"פ דברי ספר חסידים הנ"ל יש לאוסרו, דספר חסידים אסר במחשבה, ופה שמטה ראשו – חושב הפסוק עליהם. אלא דשוב נטה מוהרח"פ לומר, דלפי דברי ספר חסידים עצמו שם יהיה מותר לקהל עכ"פ לעשות כן, דהא חילק בין הש"ץ לציבור, דהציבור הם כמתפללין בלבד. אלא דשוב חזר בו, דבקריאת ס"ת אכן רק הש"ץ הוא בר חיוב הקריאה, ועליו מוטל האיסור לכוין על מישהו, אבל הציבור אם יקראו בפיהם פסוק מתוך הקריאה – הם כמתפללים בעלמא, משא"כ בקריאת שמע שבתפילה, שכל הציבור חייבים בו, שהרי היום אין הש"ץ מוציאם ידי חובה, ורק משום שלא זוה תקנה ממקומה השארנו לש"ץ לברך בקול אע"פ שכל הציבור ג"כ אומר, אבל עכ"פ לכל אחד מהציבור יש דין ש"ץ גבי זה שלא יכוין בקריאתו הפסוקים, כי הוי כקורא ממש בתורה לחיובו, ואז צריך לכוין לאמיתות הפסוקים שהוא באופן כללי ולא על אדם מסוים, ורק בתפילה יכול לכוין, שהיא גופא מהות התפילה. כנלע"ד כונתו.

על כן נראה, שיש להעיר אזני המטים ראשם לימין ושמאל באמרם "למען ירבו ימיכם" – בין הש"ץ בין אנשים מהציבור, שאין לעשות כן. אך ב"בחיכון וביומיכון" נראה דשרי, כיון שהוא תפילה. וכן ב"ימין ושמאל תפוצי". ונקוט האי כללא בידך לשאר מקומות.

עמוד מס 378 כרע רבץ בן דוד, יהודה לביא בן דרור הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה